
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 070:314.151.1(477)«1945/1991»:323.1(043.3/5)

В. А. Ковпак

ІНФОРМАЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ НАПРЯМ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРЕСИ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ (НА ПРИКЛАДІ ЖУРНАЛУ «НОВІ ДНІ», 1970–90 РОКИ)

До 70-річчя ухвалення Загальної декларації прав людини

У статті розглянуто інформаційно-видавничий напрям правозахисного руху повоєнної української еміграції стосовно політичних в'язнів, дисидентства як стратегічний у політичній публіцистиці в українському еміграційному журналі «Нові дні», що створила ефективні, альтернативні радянським, потоки інформації та знань, смисли завдяки оперативному збору інформації, достовірним джерелам і можливості оприлюднювати, опрацьовувати та поширювати їх. Такі публікації являли собою інформаційний напрям правозахисної діяльності закордонної преси, що передбачав отримання та поширення серед світової спільноти правдивих відомостей про становище українців в УРСР, про українських політичних в'язнів, дисидентський рух тощо. У 70-ту річницю ухвалення Загальної декларації прав людини маємо ту саму проблематику правозахисного руху в Україні і (рух «по колу» коду «український політв'язень, бранець Кремля», «недостріляні»), разом із тим, необхідність актуалізації досвіду української еміграційної громади в часи активної оборони людських прав, національних свобод.

Ключові слова: інформаційно-видавничий напрям правозахисного руху, журнал «Нові дні», стратегія публіцистики, смисли.

I. Вступ

Недотримання прав людини в СРСР було замовчуваною темою на радянських теренах, і саме українська еміграційна громада, що озвучувала її в інформаційно-комунікаційній діяльності, привертала тим самим увагу світової спільноти до конфлікту цінностей між радянською системою та правозахисниками, «війни смислів/війни інтерпретацій» післявоєнного періоду світового українства й радянського суспільства.

Як засвідчує дослідниця А. Миколаєнко, у «Платформі» Організації оборони людських прав в Україні, що діяла при видавництві «Смолоскип», у 60-х рр. ХХ ст. було сформульовано такі напрями правозахисного руху в Україні: «інформаційний (інформування про рух опору в Україні всіма можливими засобами), видавничий (випуск заборонених в Україні матеріалів і документів українською та іншими мовами), зовнішній (виступи на міжнародних форумах щодо оборони прав українських політв'язнів, мобілізація світової публічної думки на підтримку українського правозахисного руху), і т. зв. “допомоговий” (матеріальна допомога українському правозахисному рухові і його членам)» [цит. за 9, с. 75]. Тоді, у другій половині ХХ ст., завдяки міжнародним зв'язкам українські еміграційні інформаційно-комунікаційні канали повідомляли на своїх платформах і в закордонній пресі про арешти та репресії в УРСР, моніторили реакцію світових ЗМІ. Так, наприклад, онука американського президента Т. Рузвельта, американська журналістка Елізабет Рузвельт, яка тісно співпрацювала зі «Смолоскипом», перша почала писати про арешти та боротьбу за національні свободи в СРСР; акредитовані кореспонденти «Смолоскипа» брали активну участь у міжнародних з'їздах та конференціях, як-от Сахаровські слухання; значущою була співпраця з радіо «Свобода» та «Голос Америки», що давали в ефір матеріали видавництва, часто за формулою: самвидав – тамвидав – самвидав; зв'язкові або кур'єри, які успішно перевозили заборонені матеріали, були підготовлені на курсах зв'язкових при «Смолоскипі», а, отже, зналися на суспільно-політичному дискурсі, творчості шістдесятників, конспіративній поведінці в обставинах допиту тощо; підтримка постійних контактів з Amnesty International, завдяки чому відділення європейських та північноамериканських країн

долучилися до оборони українських політв'язнів (В. Мороза, Ю. Шухевича, Л. Плюща, В. Чорновола, В. Стуса та ін.) [цит. за 9, с. 75–90].

Такий контекст в абсолюті перегукується з діяльністю сучасної платформи «Правозахисний порядок денний» – «неформальної коаліції правозахисних організацій, що працюють у сфері моніторингу, аналізу та розробки законодавства відповідно до принципів прав людини й основних свобод, учасниками якої виступають Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група, Центр громадянських свобод, Amnesty International в Україні, Центр інформації про права людини, Центр досліджень правоохоронної діяльності, Проект "Без кордонів" ГО Центру "Соціальна дія", євромайдан SOS» [5]. Премію, присуджену цією Платформою, нагороджено в 2017 р. українську правозахисницю й журналістку Марію Томак, яка збирала свідчення потерпілих від агресії Росії в анексованому Криму і на Донбасі, за особистий внесок у захист прав людини в Україні, адже вона є «автором численних публікацій у медіа на гострі правозахисні теми... займалася документуванням військових злочинів і допомогою політв'язням у Росії в окупованому Криму» [5].

Отже, у 70-ту річницю ухвалення Загальної декларації прав людини маємо ту саму проблематику правозахисного руху в Україні і, разом із тим, необхідність актуалізації досвіду української еміграційної громади в часи активної оборони людських прав, національних свобод. У розвідці «"Бранці Кремля" у фокусі преси української повоєнної еміграції: метакогнітивні образи "нескорених" протягом століття» ми вже демонстрували тяглість «цього досвіду в історичному часі і просторі, рух "по колу" коду "український політв'язень, бранець Кремля", що є складовим смислу "національний герой" в українській медіасфері та смислу "недостріляні" в медіасфері російській, ... актуальність розкодування ворожих стратегічних сценаріїв у когнітивно-інформаційному суспільстві» [7, с. 265], зупиняючись, зокрема, і на сучасних заголовках преси українців закордоння.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета розвідки – відповідно до зазначеної класифікації виокремити та проаналізувати інформаційно-видавничу підтримку політичних в'язнів, дисидентства як стратегічний напрям політичної публіцистики в українському еміграційному журналі «Нові дні», що створила ефективні, альтернативні радянським, потоки інформації й знань, смисли, завдяки оперативному збору інформації, достовірним джерелам і можливості оприлюднювати, опрацьовувати та поширювати їх. Цей універсальний часопис цікавий, насамперед, персоналією засновника видавництва та його першим головним редактором і провідним автором Петром Волиняком, який брав активну участь у політичному житті української громади, був із 1949 р. членом Союзу українців – жертв російсько-комуністичного терору (1958–1960 рр. – його головою) (СУЖЕРО), членом Головної Виховної Ради ОДУМ у Канаді. М. Дальний, який очолив редакційний колектив після смерті П. Волиняка, дуже влучно описав ідеолого-політичний настрій журналу: «Я ніколи не вважав себе непомильним, але, на мою думку, таємниця живучості "Нових Днів" криється передусім у дороговказі, за яким інтуїтивно йшов П. Волиняк і за яким намагався йти я: від початку і донедавна "Нові Дні" були єдиним вільним мостом, який довгі роки єднав Україну й її живих недостріляних – хоч і незавжди "незаплямованих" провідних людей з діаспорою. Підкреслюю: мостом вільним, неконтрольованим кагебістськими, есб'єськими чи будь-якими іншими сторожами. Наші читачі з різних українських середовищ і з обидвох боків греблі це відчували і, незважаючи на часто брутальні й нечесні наклепи наших "непомильних", мали довіру до нас, не давши журналістові вмерти, хоч і не створивши для нього за 40 років більш-менш нормальної бази розвитку» [3, с. 21].

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: 1) охарактеризувати проблемно-тематичні акценти інформаційно-видавничої підтримки політичних в'язнів, дисидентства як стратегічного напрямку політичної публіцистики в українському еміграційному журналі «Нові дні»; 2) визначити єдиний інтерпретаційний простір смислів правозахисної політичної публіцистики представленого часопису.

Провідними методами розвідки є такі: сучасний критичний аналіз політичного медіадискурсу з використанням категорій – концептуальний аналіз, адже смисли є структурними елементами основного мегаконцепту – ідеї нації; метод критичного дискурс-аналізу, що надав змогу інтегрувати інформаційно-видавничу підтримку політичних в'язнів, дисидентства як стратегічний напрям політичної публіцистики в українському еміграційному журналі «Нові дні» з екстралінгвальними чинниками, що опосередковують взаємодію учасників комунікації.

III. Результати

Видавничу стратегію часопису красномовно прослідковується в матеріалі вищезгаданого М. Дального «Так друкувалися "Набої для розстрілу"» (1986), де йдеться про митарства, труднощі, загрози та інші перешкоди; книзі Гелія Снегірьова «Набої для розстрілу» (або «Ненько моя, ненько!», 1976), ґрунтовну передмову до якої написав В. Гришко «Феномен Снегірьова». У січні 1977 р., після похорону свого таємного дорадника, учасника процесу СВУ–СУМ Б. Ф. Матушевського він написав Післямову, яку завершив такими словами: «Щиро вдячний Вам, дорогий Борисе Федоровичу! ... ми – вільні! Вас звільнила смерть. Я – сам себе тим часом звільняю. Тож давайте промовимо, нарешті, вголос те, що ДУМАЄМО!» [4, с. 13].

Українськомовний примірник за допомогою єврейських друзів, які виїжджали з СРСР за кордон, автор передав тому ж вищезазваному видавництву «Смолоскип», а російськомовний варіант – «Континент». «Смолоскип» зробив кільканадцять копій важливіших розділів манускрипту й розіслав їх українським закордонним редакціям, радіостанціям та деяким публіцистам і політичним провідникам «для редакції». У зв'язку із цим журнал «Нові дні» вже в числі за липень-серпень 1977 р. писав: «З України одержано велику книгу українського письменника Євгена (Гелія) І. Снегірьова “Набої для розстрілу”... Це пристрасна розповідь, основана на документах і свідченнях учасників українського наукового і культурного життя 1920–1940-их років, про процес СВУ-СУМ-у. Пам'ять про матір автора книги, Наталію Собко, яка була оголошена “ворогом народу”, а згодом реабілітована, спонукала Снегірьова розшукати матеріали, зібрати свідчення і розповіді зокрема Б. Матушевського і професора В. Ганцова, відшукати заховані фотографії і на підставі цих матеріалів написати книжку про трагедію України і української людини. Повний текст книжки разом з фотографіями буде виданий у видавництві “Смолоскип”. Уривки з книжки, зокрема розповіді свідків, будуть опубліковані в пресі» [4, с. 13].

Проте, крім цих уривків, ніякі інші не були опубліковані у «вільній українській пресі». Навпаки, проти автора і його документального твору розпочалась голосна кампанія, завершена пасквілем «Снегірьов, КГБ і їхні підручні». Почали ширитись чутки, що свій твір «Набої для розстрілу» він написав на замовлення КГБ, бо заперечив у ньому саме існування Спілки визволення України й гостро засудив поведінку більшості процесу, тобто «заперечив той фальшивий патос, на якому ми понад тридцять років виховували тут своє суспільство, а зокрема молодь. Брутальні напади на Гелія Снегірьова не припинились на еміграції й тоді, коли стали відомі його гостро антирадянські відкриті листи урядові СРСР і Президентові Сполучених Штатів Америки Джімі Картерові, ані навіть тоді, коли Снегірьова заарештували. Правда, майже всі наші закордонні газети надрукували ці листи, деякі надрукували навіть його документальне оповідання “І чого оце я ляпаю”, підписане псевдонімом Гаврило Стріляний, але ніхто не відважився друкувати його основного твору “Набої для розстрілу”» [4, с. 13]. Через рік після арешту він написав вимагану від нього «покаянну заяву», яку КДБ сфальшував і розтрубив у пресі та в радіо по всьому світу: «Деякі супер-патріоти на еміграції злорадно тріумфували: це ж бо, мовляв, те, про що вони писали з самого початку: Гелій Снегірьов – агент КГБ» [4, с. 13].

Промовисто концептуальною є цитата з Передмови Г. Снегірьова до закордонного українця, наведена в статті, що засвідчує моральну атмосферу та політичні обставини життя тодішньої материкової України і, разом із тим, дає змогу усвідомити значущість інформаційно-видавничої підтримки часопису: «Нехай я стану **першою ластівкою**, яка провістить усьому світові, що на нашу батьківщину йде Весна Свободи! Треба ж якось починати – почнімо з мене. Хай побачить увесь світ, що батьківщина наша готова, нарешті, скинути з себе тісне ідеологічне веретище, задубіле від сліз, крові і поту! Хай усі країни світу зрозуміють, що з батьківщиною нашою можна говорити, можна вести справи як з достойною, дужою державою, яка не боїться **людини!** Винесіть мені виправдувальний вирок, аби не ганьбити ще раз нашу батьківщину перед усім людством!... Так я сказав би на суді. Проте, можливо, до суду й не дійде. Навіть до закритого. Просто – мене заберуть і я зникну. Або навіть і не забератимуть, а, приміром, автомобільна катастрофа або – бандитський напад. Тоді... Тоді – що ж, привіт, читачу!» [4, с. 14].

Такі публікації являли собою інформаційний напрям правозахисної діяльності закордонної преси, що передбачав отримання та поширення серед світової спільноти правдивих відомостей про становище українців в УРСР, про українських політичних в'язнів, дисидентський рух тощо. У цьому контексті цікавою є замітка «Нове видання про переслідування УКЦеркви» [11, с. 23], де «Нові дні» повідомляють про публікацію Бюро прав людини Державного департаменту США «Переслідування Української католицької церкви в УРСР», видану на підставі матеріалів, зібраних Х. Ісаїв. У матеріалі зазначено, що на запит журналіста про причини появи подібних видань д-р Р. Пільон, директор вищезгаданого Бюро, відповів, що дійшов висновку: «тиха дипломатія нікуди не веде, і ми переходимо на публічний форум, щоб звернути світову увагу на жорстокість переслідувань тоталітарних режимів» [11, с. 23].

У вересневому номері 1986 р. «Нових днів» уміщено фрагменти першого після дев'ятилітнього перебування в радянських тюрмах широкого інтерв'ю для преси найвідомішого радянського дисидента й політичного в'язня Анатолія Щаранського, який був звільнений у лютому 1986 р. на підставі договору між президентом Р. Рейганом і М. Горбачовим [12, с. 18], що порушили проблему недотримання прав людини в УРСР.

На питання про найбільше розчарування від часу приїзду на Захід А. Щаранський зазначив, що в унікальній ситуації відчуття любові від усіх він трохи розчарований фактом, що тут «не розуміють Радянського Союзу. Тут думають, що там живуть за тутешніми правилами, хоч радянська система побудована абсолютно на інших принципах. Там немає індивідуальних осіб. Виявити свою індивідуальність – там протизаконно. Кожна особа є часткою великого державного механізму. Влада там дивиться на людей, як на власність системи. Особа

визначається тільки через цю систему, – силу, яка хоче диктувати світові» [12, с. 18]. Протиставляючи дві системи цінностей, два державні устрої, відомий дисидент зауважує, що в Америці закони захищають одиницю від держави, а в Рядянському Союзі закони є знаряддям влади. Відповідно, на логічне запитання про те, чи більшість радянських людей – це дисиденти в душі, які просто бояться висловити свою думку, А. Щаранський засвідчив критичну налаштованість більшості до радянського життя і свою зневіру в тому, що більшість населення СРСР хотіла б мати демократичну систему через «традиційну форма думання, коли йдеться про авторитет "рідної влади"» [12, с. 18].

Навіть у відповіді на питання про можливу безнадійність ідеї боротьби із системою дисидента А. Сахарова А. Щаранський, згадуючи його намагання допомогти Сахарову у зв'язках із закордонною пресою, діагностує той факт, що він «бореться не тому, що вірить в успіх зміни системи, а тому, що його сумління цього домагається. Єврейська еміграція – це єдиний правозахисний рух, що здобув частковий успіх за всю історію Радянського Союзу. І це тому, що євреї рішучі, мають підтримку єврейського народу у усьому світі, а Радянський Союз має свої економічні проблеми і потребує торгівлі з Заходом» [12, с. 19].

Колишній політв'язень окреслив цифрою приблизно у п'ять мільйонів людей, які, за його джерелами, перебувають у таборах. Викривальна риторика інтерн'юваного розкривала через пресову платформу приголомшливі факти: «"Хеміків" (назва для кримінальних в'язнів, яким зменшили в'язничний строк в заміну за працю в небезпечних умовах біля різних шкідливих хемікалів), або "напів-рабів" нараховують шість мільйонів. Вони живуть у спеціальних гостелях і виконують спеціальні роботи... їх можуть відвідувати жінки, вони отримують листи і гроші. Це не табори, але і не вільне життя. Також нараховують два мільйони людей арештованих, що чекають суду і висилки до таборів... Існує також спеціальна категорія 400–500 т. зв. особливо небезпечних державних злочинців. Таких, як я, так. Є ще кількадесят нацистських злочинців. Їх тримають разом з нами, а в основному – це люди такі, як я» [12, с. 19]. Серед ключових подій, які сприяли його становленню як активного опонента держави, він назвав, крім атмосфери в родині, 6-денну війну в 1967 р., коли він почав ідентифікувати себе з євреями й думати про антиєврейське спрямування в Радянському Союзі, радянську окупацію Чехословаччини в 1968 р.

Справжнім маркером-оксюмором концепту «свобода» можна назвати слова А. Щаранського: «Я почувався набагато вільніше в тюрмі, ніж на волі в Москві. В тюрмі я міг говорити, що хотів» [12, с. 19].

За 8 років до цієї публікації, у 1978 р., журнал «Нові дні» опублікував публіцистичну статтю з конотаціями сарказму та іронії, присвячену А. Щаранському, в якій закумульовано прецедентні феномени доби, код інтелектуальної еліти як елемент смислу «свобода». У контексті висвітлення світових рефлексій на радянську антиправову систему з'являється код «світове сумління», до якого апелює й автор публікації під псевдонімом М. В.: «Від років наша преса і зорганізоване громадянство кричали до сумління світу про плянове нищення наших найцінніших діячів культури і патріотів у силі віку – про муки Мороза, Караванського, Шухевича (усе своє життя провів у тюрмах і кацетах, караючись за батька), про молодих жінок – поетес, мисткинь, наукових працівниць і матерів, відірваних від малолітніх дітей і від творчості, запроторених у мордівні МВД, де їм садистично нищено плоди довгих років творчості в тих нелюдських умовах, про блискучого поета Стуса, що йому знищено 600 віршів, і багато, багато інших. Однак наші співгромадяни і взагалі світове сумління не надто зворушувалися. Для них це щось звичайне, нормальне: відомо ж, що ті зі Сходу завжди нарікають на Кремль і комуністів – стара історія» [8, с. 14]. «Вершиною оборонних зусиль» автор статті називає поодинокі згадки послом чи сенатором якоїсь жертви, нечисленні публікації у пресі (радіо і телевізія були ще менше зацікавлені), запрошення котримсь університетом Мороза «на викладача» – «а так ті голоси тонули у повені щоденних вісток – безслідно. Ні одна партія, ні один політичний провідник, ні один державний уряд, ні одна церква (ні навіть римський папа у Ватикані!) не стали явно і недвозначно на оборону безборонних жертв кричущого беззаконня. Світова Рада Церков, що посилає сотні тисяч чорним марксистським горлорізам у Родезії, не понизилася до оборони якихось білих буржуазних націоналістів, як Ірина Калинець, Стефанія Шабатура, Василь Стус і їм подібні. Хто здатний уявити підлішу наругу з Христової науки?» [8, с. 14]. Значний резонанс «сонного і байдужого» «світового сумління» викликали звістки про суд над Щаранським і Гінсбургом: «судять – судять дисидентів – судять невинних людей – ламають гельсінкську умову!» [8, с. 14]. Злочинна політика Кремля проти основних людських прав, зафіксованих у Декларації прав людини, за словами автора матеріалу, на Щаранському позначилася не так, як, скажімо, на таких долях – портретах доби, як Мороз, який перебув довгі голодівки з насильним годуванням, тяжкі поранення й знущання кримінальників, жорстокі «шिकани» адміністрації тощо, Караванський, що покутував 25 років, Лук'яненко, що (в заміну за смертний присуд!) відбув 15 років, а був знову засуджений на 15 років, Шухевич, що від хлоп'ячих років «виростав невідьником за колючим дротом і волі такіби й не знав і, мабуть, не знатиме ніколи» [8, с. 14],

проте «вся преса загомоніла, радіо, телевізія; різні організації писали, протестували, засуджували; заговорили визначні світські й, церковні (!) діячі, політики, послы, сенатори; одна Академія наук у США бажала вислати обсерваторів на процес; справу дискутували парламенти, виступали міністри, прем'єри провінцій і губернатори» [8, с. 14]. Автор засвідчив мобілізацію інформаційну, зовнішню, допомогову з боку прем'єр-міністра Трудо, який виявив готовність Канади негайно прийняти підсудного як упривілейованого іммігранта, з боку президента США, лідера вільного світу, який офіційно, перед цілим світом, виступив на його оборону, тоді як «йому ще досі ніколи не пройшло кризь горло прізвище Мороза, Руденка чи ув'язнених жінок і матерів!» [8, с. 14]. Аксиологічно-саркастично звучить у статті вислів: «Уся політична машинерія цілого світу пішла в рух – на оборону Щаранського і Гінзбурга» [8, с. 14], що означало почутий «світовим сумлінням т. зв. вільного світу» голос із «червоного пекла». Свідченням того стала, наприклад, зміна ідейно-політичної візії «Тайму», який, за словами автора, десятиліттями дбайливо плекав американське русофільство і вперто називав СРСР – Росією, а всі його народи – росіянами, свідченням чого стала прихильна згадка про українського дисидента Лук'яненка. Код «світове сумління» т. зв. «вільного, демократичного, гуманітарного, християнського світу» [8, с. 14] піднімає ще один аспект – «політику носіїв і проповідників любови ближнього»: «сирийці й палестинці на очах світу вимордовують християн у Лівані, а котра держава, крім Ізраїля, котра християнська церква затурбувалася ними? Ті церкви воліють допомагати кривавим марксистським “визволителям” і вести дружні розмови з кремлівськими гробокопателями релігії» [8, с. 14].

Потужний ампліфікаційний ряд викривальних риторичних запитань до української громади підкреслив провину останньої в такій байдужості «світового сумління» через відсутність одностайної політичної дії, послідовного прямування до національної мети, планової праці для збереження і розвитку культури задля молодого покоління, жертвності для спільних справ, раціональної розбудови господарського, церковного, мистецького, наукового життя, взаємної згоди і солідарності у пошані до демократичних прав, культури товариського і громадського життя, освіти, щирої моральної й щедрої матеріальної допомоги «переслідуваним, недомученим братам і сестрам нашим в Україні і тут тим, що вирвалися на волю» [8, с. 15].

Дуже по-сучасному звучить дефініція автора статті 1978 р.: «Суспільство наше – це в більшості збагатілі хлібороби з парафіяльним кругозором, що дбають тільки про особистий добробут і декотрі в неділю про свою парафію трішки, відзначаються подивугідним культурним примітивізмом...» [8, с. 15]. Саркастично викриваючи ідейний зміст поняття «амбасадори поневоленої нації» реальним наповненням: «зможемо далі патріотично займатися з'їздами, забавами, бенкетами й різними святкуваннями та гризнею, а на зміну (щоб не було нудно) розв'язуванням УНРади чи іншим партійним безглуздям» [8, с. 15], публіцист висловлює захоплення єврейською громадою, яка спроможна до об'єднання в реалізації спільної мети.

Гасло «Нації і менші спільноти досягають єдності не шляхом згуртування однодумців. Шляхом об'єднання різнодумців» звучить і в матеріалі «Заява в справі Леоніда Плюща» [6, с. 8], де спільнота Українського демократичного руху (УДР) та незалежних громадських і культурних діячів звинувачує громадські та політичні організації, об'єднані в Українському визвольному фронті, а також ті установи, які були під його впливом, у пропаганді, скерованій на ізоляцію видатного діяча України Л. Плюща, який з 1964 р. веде активну боротьбу з режимом в Україні і в цілому СРСР, пише листи до ЦК Комуністичної партії та до пресових органів з домаганнями запровадити демократичні вольності, одночасно протестує проти арештів людей за їхні національні, політичні й релігійні переконання.

Причиною «бойкоту», що обурили авторів матеріалу, є стереотипи – маркери «марксист і невіруюча людина», які вони не просто спростовують, а намагаються проаналізувати й співвіднести з його реальним внеском у національну політику: «марксизм Плюща» не дорівнюється «офіційний советський марксизм», «його безвірництво включає пошану до релігії інших і допомогу в'язням за релігійні переконання». Характеристики, зазначені в статті, змальовують прецедентний феномен доби: був «співробітником Івана Дзюби, Валентина Мороза, В'ячеслава Чорновола, Івана Світличного і багатьох інших українських патріотів. Допишує до позацензурного “Українського вісника” і до “Хроніки поточних подій”. 1972 року стає співосновником “Ініціативної групи для боротьби за людські права” в Москві, яку очолив Андрей Сахаров. За це його заарештовують і без суду саджають до психіатричної тюрми, де йому довелося перебувати повних три роки разом із божевільними людьми. В таких макабричних обставинах Плющ виявив надзвичайну твердість характеру. Він не зрікся ані своїх переконань, ані своїх друзів. Не зрадив таємниць і нікого не обтяжив своїми зізнаннями» [6, с. 8]. «Нові дні» на прикладі його життєпису доводили дієвість інформаційно-видавничого, зовнішнього напрямів правозахисного руху: зокрема, у статті йдеться про друк десятків статей у міжнародних журналах, виступи на дискусіях на радіо та телебаченні, розмови з десятками провідних людей сучасного світу, свідчення перед Комісіями американського Конгресу, доповіді для українців і неукраїнців. Цікаво, що у Франції на міжнародному конгресі в Гонолюлю завдяки його свідченням схвалено

резолуцію із засудженням уряду в Москві «за надужиття психіатрії для політичних цілей» [6, с. 8], а Комітети сприяння виконанню постанов Гельсінкської конференції в Україні, в Росії, Литві і Грузії дали йому повноваження представляти їх інтереси на Заході і особливо на Белградській конференції. Звичайно, це сприяло і зміні риторики до цього надто русофільської французької преси. «Він став одним із найбільш відомих українців у світі і одним із передових борців за права України... виріс до символу української гуманності в думці і в дії... його шанують не тільки свої, але росіяни, євреї, поляки, грузини й інші. З його думкою рахуються в СРСР і в західному світі» [6, с. 8]. Тож, автори статті підкреслювали, що визвольна боротьба в Україні є загальнонародна: «За права нації бореться не якась одна ідеологічна група, а весь народ, усі його духовні і людські резерви» [6, с. 8], а «формулу української перемоги» вбачали не в ідеологічній нівеляції народу, а у співпраці різних ідеологій і всіх партій з різними програмами.

Метакогнітивний досвід (система індивідуальних інтелектуальних ресурсів, ментальні структури, що зумовлюють управління інтелектуальною діяльністю, особливості пізнавального ставлення до світу [13]) Л. Плюща акумульований у рядках, процитованих Я. Гвоздецьким у матеріалі «Леонід Плющ в Австралії»: «В моєму житті на першому місці свобода людини, свобода нації. Не ідеологія, а система урядуючої диктатури є поневолювачем нації. Українська велика еміграція має можливість і обов'язок бути допоміжним чинником у згаданій боротьбі: рішення про політично-економічний устрій України буде український народ, а не еміграція. Нам треба перше вибороти волю Україні, але щоб мати успіх, нам потрібна всенародня єдність... я не знаю, чому мені Бог не дав того дару, щоб я вірив у Христа, а чи може будь-який віруючий мене судити за мої гуманітарні вчинки?» [2, с. 22].

Червневий номер «Нових днів» 1978 р. має декілька матеріалів, присвячених винятковій постаті дисидентської України – нашому земляку, уродженцю Запорізької області, єдиному генералу Червоної армії, який перейшов у табір дисидентського руху, «скинув» медалі й ордени за заслуги у Другій світовій війні на користь боротьби українського народу, поневоленого партійною бюрократією, за що був позбавлений громадянства і права повертатися на материкову Україну. У той час його однопіддумці: О. Тихий, М. Руденко, о. О. Романюк, Л. Лук'яненко, М. Матусевич, М. Маринович, П. Вінс були вже заарештовані, але документ, що почали друкувати в українській закордонній пресі за їх підписами, із закликами бойкотувати російські школи в Україні, послуговуватися українською мовою в побуті і в уряді, відмовлятися у службі в армії поза кордонами України, домагатися здійснення Загальної декларації прав людини, вже чинив історичний вплив у державотворчому процесі. Таким чином, смисл «недостріляні» доповнюється смислом «навернена українська підрадянська інтелігенція»: «Григоренко і Плющ – це люди-символи. Обидва були членами партії (чи комсомолу), на обидвох діяли русифікаційні впливи. Але ... визволилися з них» [10, с. 16]. В аналітичній статті Л. Волянської «Маємо генерала – члена Руху опору в СРСР» розставлено акценти: «лагідне» покарання виселенням «з родіни» було прерогативою лише привілейованих росіян або тих, хто захищав права іншої нації, тож П. Григоренка було трактовано як російського дисидента, до того ж, більш відомого як оборонця татар: «бо для українських є тільки тюрми, заслання, психушки й знущання – ... за їхню любов до України, що на російсько-більшовицькій говірці називається "український буржуазний націоналізм"» [1, с. 17]. Витоки важкого становища дисидентства П. Григоренка, за нотатками Л. Волянської, вбачає в Белградській конференції, що була великим ударом по правозахисному рухові в СРСР: «Це повна капітуляція Заходу перед Москвою. Можна лише дивуватися політичному нерозумові західних держав; адже всі поступки Москві в Гельсінках, де усталено кордони земель, які загарбали на постійно, були зроблені з тим, щоб Москва погодилася на ухвалу про людські права. Тепер же в Белграді Захід віддав Москві назад те, чого він добився від неї в Гельсінках і що, власне, і було метою Гельсінкських нарад, якщо мова про "користі" з тієї конференції для Заходу. Кажуть, що СРСР шантажував представників Заходу на конференції в Београді примарою "вето". То що? Нехай би підписали, не боялися, принаймні 29 країн, як це було в Гонолюлю. Сказали генералові в Державному департаменті США, що "треба було зберегти детант". Навіщо він здався, коли одна сторона його злісно не дотримує?!» [1, с. 19]. Доповідь «безстрашного генерала» була насичена закликами посилення розголосу, залученням міжнародної спільноти. І рефлексія авторки статті повною мірою відображає настрій закордонного українства щодо окресленої теми: «як допомогти їм, МУЧЕНИКАМ, великим українським патріотам-ідеалістам? Тисячам тих, хто засуджені? Що приречені на знищення в радянських катівнях? У нас так мало сил і вони розпорошені, а світ, так званий "вільний світ", навколо нас глухий і сліпий на їхні, повні розпачу заклики "SOS"» [1, с. 21].

IV. Висновки

Нині матеріали, присвячені темі шістдесятництва, правозахисного руху світового українства, з'являються в українських ЗМІ («5 канал», канал «МЕГА», «Історична правда», газета «День», харківський сайт «Медіапорт», «Українська правда», «Еспресо», «Захід нет», «Громадське радіо») здебільшого перед роковинами з дня народження або смерті того чи іншого дисидента, у календарні пам'ятних дат, хоча на сьогодні такий контент є стратегічним у формуванні політики інформаційної

та й загалом територіальної безпеки. Зокрема, привертає увагу проект про дисидентів під назвою «Українська Гельсінська група», створений київською редакцією «Радіо Свобода», що розпочали у листопаді 2016 р. до 40-річчя заснування Української Гельсінської групи (мультимедійні матеріали про дисидентів, які складаються з тексту, спогадів, світлин, відеокоментарів учасників Гельсінських спілок, відеоспогадів, архівних відео, коротких відео з інфографікою). Серед сучасних політичних в'язнів Олег Сенцов, Станіслав Кlich, Павло Гриб, Роман Сущенко, Казим Аметов, Асан Чапук, Бекір Дегерменджи, Ремзі Меметов, Нурі Примов, за словами омбудсмена Л. Денисової, загалом понад 80 громадян України утримуються в російських в'язницях за свої політичні погляди, тож інформаційно-комунікаційна діяльність правозахисного руху повоєнної української еміграції має стати платформою для пошуку матриці спільних смислів та, відповідно, стратегії опору.

Список використаної літератури

1. Волянська Л. Маємо генерала – члена Руху опору в СРСР. *Нові дні*. 1978. № 340, червень. С. 17–21.
2. Гвоздецький Я. Леонід Плющ в Австралії. *Нові дні*. 1978. № 340, червень. С. 21–22.
3. Дальний М. «Новим днем» – 40 років (або, Сповідь теперішнього редактора у 20-річчя смерті першого). *Нові дні*. 1989. Ч. 478, грудень. С. 20–25.
4. Дальний М. Так друкувалися «Набої для розстрілу». *Нові дні*. 1986. № 442, грудень. С. 13–15.
5. Журналістка і правозахисниця отримала щорічну премію за допомогу потерпілим від агресії Росії. URL: <https://detector.media/community/article/132764/2017-12-11-zhurnalistka-i-pravozakhisnitsya-otrimala-shchorichnu-premiyu-za-dopomogu-poterpilim-vid-agresii-rosii/>
6. Заява в справі Леоніда Плюща. *Нові дні*. 1978. № 336, лютий. С. 8.
7. Ковпак В. «Бранці Кремля» у фокусі преси української повоєнної еміграції: метакогнітивні образи «нескорених» протягом століття. *Українська періодика і сучасність* : доповіді та повідомлення Дванадцятій всеукр. наук.-теорет. конф. (Львів, 30.11.–01.12.18). Львів, 2018. С. 262–269.
8. М. В. Щаранський, Щаранський, Щаранський... *Нові дні*. 1978. № 346, грудень. С. 14–15.
9. Миколаєнко А. «Смолоскип» (1967–2017): від Америки до України». Київ, 2018. 328 с.
10. Слово Романа Ільницького на зібранні українців м. Нью-Йорку з нагоди Першої публічної доповіді ген. Петра Григоренка. *Нові дні*. 1978. № 340, червень. С. 16–17.
11. Х. І. Нове видання про переслідування УКЦеркви. *Нові дні*. 1986. № 442, грудень. С. 23.
12. Щаранський Я. Мої роки в ув'язненні. *Нові дні*. 1986. № 439, вересень. С. 18–19.
13. Холодная М. Психология интеллекта. Парадоксы исследования. Москва ; Томск, 1997. 391 с.

References

1. Volianska, L. (1978). We have a general – member of the resistance movement in the USSR. *New days*, 340, 17–21. (in Ukrainian).
2. Hvozdetzkyi, Ya. (1978). Leonid Plyushch in Australia. *New days*, 340, 21–22. (in Ukrainian).
3. Dalnyi, M. (1989). New Days – 40 years (or, Confessions of the present editor to the 20th anniversary of the death of the first). *New days*, 478, 20–25. (in Ukrainian).
4. Dalnyi, M. (1986). So were published «Shooting kills». *New days*, 442, 13–15. (in Ukrainian).
5. (2017). A journalist and human rights defender received an annual award for the victims of aggression in Russia. Retrieved from: <https://detector.media/community/article/132764/2017-12-11-zhurnalistka-i-pravozakhisnitsya-otrimala-shchorichnu-premiyu-za-dopomogu-poterpilim-vid-agresii-rosii/> (in Ukrainian).
6. (1978). Statement in the case of Leonid Plyushch. *New days*, 336, 8. (in Ukrainian).
7. Kovpak, V. (2018). The Brigades of the Kremlin in the focus of the press of Ukrainian post-war emigration: metacognitive images of the «unconquered» during the century. *Ukrainian periodicals and modern times: Reports and reports of the Twelfth All-Ukrainian Scientific and Theoretical Conference*, Lviv, November 30–11, 18.18. Lviv, 262–269. (in Ukrainian).
8. M. V. (1978). MV Sharansky, Sharansky, Sharansky ... *New days*, 346, 14–15. (in Ukrainian).
9. Mykolaienko, A. (2018). «Smoloskyp» (1967–2017): From America to Ukraine. Kiev : Smoloskyp, 328 p. (in Ukrainian).
10. (1978). The word of Roman Il'nitsky at the Ukrainian New York City Meeting on the occasion of the First Public Report by the Gene. Petr Grigorenko. *New days*, 340, 16–17. (in Ukrainian).
11. Kh. I. (1986). A new edition of the persecution of the UCC Church. *New days*, 442, 23. (in Ukrainian).
12. Shcharanskyi, Ya. (1986). My years in prison. *New days*, 439, 18–19 (in Ukrainian).
13. Kholodnaia, M. (1997). Psychology of Intellect. Paradoxes of research. Moscow, Tomsk, 391 p. (in Russian).

Стаття надійшла до редакції 21.09.2018.

Ковпак В. А. Информационно-издательское направление правозащитной деятельности украинской эмиграционной прессы послевоенного периода (на примере журнала «Новые дни», 1970–90 годы)

В статье рассматривается информационно-издательское направление правозащитного движения послевоенной украинской эмиграции в отношении политических заключенных, диссидентства как стратегическое в политической публицистике в украинском эмиграционном журнале «Новые дни», создавшей эффективные, альтернативные советским, потоки информации и знаний, смыслы благодаря оперативному сбору информации, достоверным источникам и возможности обнародовать, обрабатывать и распространять их. Такие публикации представляли собой информационное направление правозащитной деятельности зарубежной прессы, предусматривающей получение и распространение среди мирового сообщества правдивых сведений о положении в Украинской ССР, об украинских политических заключенных, диссидентском движении и тому подобное. В 70-ю годовщину принятия Всеобщей декларации прав человека имеем ту же проблематику правозащитного движения в Украине и (движение «по кругу» кода «украинский политзаключенный, пленник Кремля», «недострелянные»), вместе с тем, необходимость актуализации опыта украинской эмиграционной общины во времена активной обороны прав человека, национальных свобод.

Ключевые слова: информационно-издательское направление правозащитного движения, журнал «Новые дни», стратегия публицистики, смыслы.

Kovpak V. Information and Publishing Direction of Human Rights Protection of the Ukrainian Emigration Press of the Post-War Period (on the Example of the Journal «New Days», 1970–90)

Research Methodology. The leading methods of intelligence are the following: a modern critical analysis of political media discourse using categories – conceptual analysis, because the meanings are the structural elements of the main mega-concept – the ideas of the nation; the method of critical discourse analysis that enabled the integration of information and publishing support of political prisoners, dissident as a strategic direction of political journalism in the Ukrainian emigration journal «New Days» with extra linguistic factors mediating the interaction of communication participants.

Results. The analyzed publications presented the information-publishing direction of the human rights activities of the Ukrainian foreign press, which included obtaining and disseminating among the world community true information about the situation of Ukrainians in the Ukrainian SSR, on Ukrainian political prisoners, dissident movement, and so on. On the 70th anniversary of the adoption of the Universal Declaration of Human Rights, we have the same issues as the human rights movement in Ukraine (the movement of «Ukrainian political prisoner, Kremen's disciple», «unprovoked», «converted Ukrainian Soviet intellectuals», «world conscience») and , at the same time, we need to update the experience of the Ukrainian emigration community during the time of the active defense of human rights and national freedoms, when, in general, more than 80 Ukrainian citizens are held in Russian prisons for their political views. The publishing strategy of the magazine made it possible to publicize the customs, difficulties, threats and other obstacles to the «anti-Soviet», Ukrainian publications, in particular, the loud information campaigns against the authors and their works and to resist them through the provided press congress; the revealing rhetoric of interviewed political prisoners, dissidents exposed through the press platform stunning facts from the «prison of nations», appealing to the «world conscience»; The metacognitive discovery of the leaders of the Ukrainian human rights movement's opinions has proven the effectiveness of its information and publishing, external trends: in particular, the publication of dozens of articles in international journals, speeches in radio and television discussions, talks with dozens of leading people of the modern world, testimony to the Commissions of the American Congress, reports for Ukrainians and non-Ukrainians, writing letters to Amnesty International.

Novelty. Within the article, according to the classification of the directions of the human rights movement in Ukraine for A. Mykolayenko, the information and publishing support of political prisoners, dissident as a strategic direction of political journalism in the Ukrainian emigration journal «New Days» (1970-90), which created effective, alternative to the Soviets, flows of information and knowledge, meanings, thanks to the efficient collection of information, reliable sources and opportunities to publicize, process and distribute them.

The practical significance. The results of the research on information and communication activities of the human rights movement of post-war Ukrainian emigration can be used as a platform for the search for a matrix of state-building meanings and, accordingly, resistance strategies in the modern information-cognitive warfare, human rights information and publishing support of the contemporary prisoners of the Kremlin.

Key words: the information-publishing direction of the human rights movement, the journal «New Days», the strategy of journalism, the meanings.